

אמונה סדורה

עיון בסוגיות מזווית אמונית

ימים נוראים

מנחם שמש

המכון התורני אלון מורה

מהדורה ראשונה

אלול תשע"ב

© כל הזכויות שמורות

למכון התורני אלון מורה

עיצוב גרפי: גוונים 052-4556966

להארות ולהערות בכל הנוגע לספר

ניתן לשלוח דוא"ל ל- emunasdura@gmail.com

מוסדות בית המדרש
באלון מורה

אלון- מורה שכם

אלון מורה - אשדוד

לשכת הרב אליקים לבנון

רב אלון מורה והשומרון וראש הישיבה

בי"ה, אב תשע"ב

כל תחייה באה
מתוך התרוממות
אל השדרות הראשונות
של הדורות הקדמונים.
אבותינו הראשונים,
עסקו בחכמה ובמלאכה גם יחד.
עבודת הסידור
ועבודת החכמה,
והמחקר ההלכתי,
הולכות יחד שלובי יד.
(הרצאת הרב)

י"ש כוח לר' מנחם שמשי הי"ו, עם יציאת הכרך השני של "אמונה סדורה"
על הימים הנוראים.

בעבודה מעין זו נדרשת "חכמה ומלאכה", כהגדרתו של מרן הרב זצ"ל.
מלאכה ללקט ממעיין האמונה של דברי רבותינו, ראשונים ואחרונים. וחכמה
רבה לצרף עצם אל עצמו, לסדר הכל לפי נושאים, ואף להביא את דברי
החכמה שבסיכום כל פרק ופרק, כדי שיוכל הלומד לקבל משנה אמונית
ברורה, המושתתת על "תורה שיש עמה בית אב".

"המכון התורני" אשר ליד ישיבתנו, ישיבת אלון מורה, שם לו למטרה להגיש
ערכי תורה מסודרים וערוכים, אשר הננו רואים אותם בשני הכרכים של
"אמונה סדורה".

ברכותיי להמשך הבאת דברי תורה מאירים,
סם חיים לדורנו ולדורות הבאים.

בברכה נאמנה

הרב אליקים לבנון

הרב דוב ליאור

רב העיר וראש הישיבה
קרית ארבע היא חברון ת"ז

בס"ד, ח תמוז תשע"ב

לכבוד
המכון התורני
ישיבת אלון מורה

השל"ו והברכה וכט"ס.

קיבלתי את החיבור של הרב מנחם שמשי בסדרת 'אמונה סדורה', העוסק
במשמעות האמונית והחינוכית של ראש השנה ושאר החגים.
ראיתי מבין השיטין את העבודה הרבה שהשקיע הרב המחבר באיסוף
החומר, החל מהמקרא והתלמוד דרך הראשונים וגדולי האחרונים, עיבודו
והצגתו לפני קהל הלומדים.
דורנו זקוק ביותר לבירור מעמיק בעניני אמונה, ולכן אין ספק שכל ספר
המרחיב את האופקים בנושא זה - יבורך.
ברכת יישר כח לרב המחבר ולמכון שנשא לבו להוציא לאור חיבורים
חשובים אלה.
יהי רצון שיפוצו מעיינות האמונה חוצה, לזכות את הרבים ולקרב את
ישראל לאביהם שבשמים.

החותם לכבוד התורה ולומדיה,

דוב ליאור

שער ראש השנה

פרק א: עניינו של יום 15

- א. המלכת ה'..... 15
- ב. נסתר ומכוסה..... 24
- ג. גילוי רצונם הפנימי של ישראל..... 33
- ד. התחדשות..... 36
- ה. אכילת סימנים..... 46
- ו. עבודת ה' בשמחה..... 52
- ז. קורבנות היום..... 56
- ח. "ראש השנה"..... 62
- ט. דברים שאירעו ביום זה..... 65
- י. סיכום..... 80

פרק ב: יום הדין 85

- א. שלושה ספרים נפתחים..... 85
- ב. משמעות המשפט..... 107
- ג. רצון ה' שנזכה בדין..... 122
- ד. שמחה וביטחון שנזכה בדין..... 124
- ה. אדם נידון בכל יום..... 134
- ו. לא נזכר בתורה היותו יום דין..... 139
- ז. לישראל ולאומות העולם..... 140
- ח. למה דווקא בראש השנה..... 146
- ט. שני ימי ראש השנה..... 149
- י. סיכום..... 154

פרק ג: תקיעות השופר 161

- א. סוגי התקיעות וסדרן..... 161
- ב. עניין השופר..... 188
- ג. עניין התקיעות..... 200
- ד. אין תוקעים בשבת..... 228
- ה. השמיעה היא המצווה..... 240
- ו. סיכום..... 247

פרק ד: תפילות היום..... 253

- א. אי אמירת הלל..... 253
- ב. אי אמירת וידוי..... 259
- ג. ביקורת על המתפללים שלא כראוי..... 262
- ד. מלכויות, זיכרונות ושופרות..... 266
- ה. תשע ברכות בתפילת עמידה..... 283
- ו. סיכום..... 285

פרק ה: יחסו לזמנים אחרים..... 289

- א. מעמדו כחג..... 289
- ב. ראש השנה, יום כיפור וסוכות..... 291
- ג. ראש השנה ושלושת הרגלים..... 310
- ד. השפעתו על שאר ימות השנה..... 314
- ה. סיכום..... 319

שער יום הכיפורים**פרק ו: עניינו של יום..... 325**

- א. יום סליחה וכפרה..... 325
- ב. שבת שבתון..... 335
- ג. אין רשות ליצר הרע לקטרג..... 337
- ד. גמר הדין..... 339
- ה. עינוי הנפש..... 342
- ו. מצוות אכילה בערב יום הכיפורים..... 349
- ז. סיכום..... 355

פרק ז: עבודת היום בבית המקדש..... 359

- א. בבגדי לבן..... 359
- ב. הטבילות והקידושים..... 361
- ג. הזאה אחת למעלה ושבע למטה..... 363
- ד. הקטרת הקטורת..... 366
- ה. השעיר לעזאזל..... 370
- ו. סיכום..... 386

פרק ח: תפילות היום 389

- א. אי אמירת הלל..... 389
- ב. ביקורת על המתפללים שלא כראוי..... 389
- ג. אמירת "ברוך שם כבוד מלכותו" בקול רם..... 389
- ד. וידוי..... 397
- ה. סיכום..... 403

פרק ט: יחסו לזמנים אחרים..... 405

- א. מעמדו כחג..... 405
- ב. יום כיפור, ראש השנה וסוכות..... 406
- ג. יום כיפור וט"ו באב..... 406
- ד. יום כיפור ופורים..... 408
- ה. סיכום..... 414

מפתח מקורות 415

הקדמה¹

על המחשבה

במאמרו "מעט צרי", מתאר הראי"ה קוק את הצורך הגדול בכינוס פזורי המחשבה היהודית למקום אחד.

בעולם המחשבה המעשית שלנו, עיון ההלכה והתלמוד, הצליח הניסיון יפה. הדיעות כולן, המוסכמות והבלתי-מוסכמות, נקבצו יחד, יחד העשירו את ידיעותינו, הרחיבו את חוג רעיונינו והאדירו את תעופת שכלנו, בתתן לנו יד להגיע אל כל מבוקש מחודש, מסעיפי המחשבה המעשית, באופן מבורר ומוצלח, לפי תנאי מצבנו. התועלת המוחשי שהתגלה על ידי הלימוד הרחב שנבנה מקיבוץ הדיעות השונות והשתרגותן, הפיגה לגמרי את הטעם של המחלוקת והפירוד, האפשרי להיוולד משינויי הדיעות וההחלטות, והביאה תמורתם אחדות, אהבה ורחשי כבוד אין קץ, לכל הדיעות השונות והמתנגדות גם יחד.

בתורת הנגלה, בספרות ההלכה והתלמוד, נעשתה עבודה גדולה והתקבצו להן יחד הדיעות השונות. הרוצה ללמוד הלכות שבת, כמשל, אין הוא צריך ללקט מקור אחר מקור בדברי רבותינו הראשונים, אלא יכול הוא להיעזר ולהשתמש בדברי ה"בית יוסף" שכינס למקום אחד מגוון גדול של דיעות הראשונים. כינוס זה הופך את הלימוד לרחב יותר, ומאפשר ללומד להביט על הסוגיה בצורה עשירה ומליאה יותר, הכוללת דיעות ושיטות שונות ורבות.

לא כן הוא גורל המחשבה העיונית. למרות כל עמל בעלי האגדה לפלגותיהם, בעלי המוסר, המחקר והקבלה העיונית, על כל פנים לחבב ולרומם את עבודת המחשבה והרעיון, לא זכינו עדיין בעניינו לקבע קיבוצים וישיבות קבועים, שתהיה מטרתם לכנס במקום אחד, בקיבוץ והתאמה, את כל פזורי המחשבה הגדולה של כנסת ישראל, שנגלתה בצדדים רבים, בדורות שונים, במצבים מיוחדים, בפלגות מפוזרות ובמקצועות וסגנונים מחולפים, ומכל מקום הכל הולך למקום אחד – למקור ישראל. וכל אותם הספרים הנפלאים מלאי העניין, שכל כך התעמקו בהם גדולי הדורות בחיבורם והפצתם, הם מונחים בקרן זוית, או נחשבים לספרי טיול, שמעיינים בהם בדרך ארעי, ועיון כזה איננו מביא כלל את תועלת המבוקש הכללי, להתכנסות המחשבות, לקישורן, התיילדותן ובניינן. אותם שהתפתחות המחשבה הכללית הביאתם למידה זו להיות גם הם צמאי

1 חלקה הראשון של ההקדמה הודפס גם בספר הראשון בסדרה העוסק בנושאי חג הסוכות.

רעיון ותאבי דברים חדשים וחיים, באין להם מן המוכן על אדמת ישראל מזון מעדן ומבריא... הנם מתרחקים, מתדלדלים ומתנוודדים לכל רוח... וכל זאת באתנו מפני היראה הנפרזה מכל עיון ומחשבה, בחלקי התורה הנוגעים ללב המרגיש ולמוח החושב, שצווחו עליה גדולי הדורות, בייחוד המקובלים...

ודאי חובתינו כעת לכתוב שם אל אלהי ישראל בספרים, בחוברות, במאמרים, בחזיונות, בשירים, בפירושים ובדרושים, ובכל אותם הכלים שהמחשבות נכנסות על ידם לרשות הציבור... נרחיב את מידת הלימוד העיון והדרישה על אופי המחשבי שלנו, לכל אגפיו, נקבע גם עליו מסכת, נעשה גם בו חריפים ובקיאים, גדולים וגאונים... ההרגל לשוטט בהיכל הרעיון, לאנשי דיעה, לטייל בין שדרות השיטות השונות שבדרכי תורת המחשבה, יעודד את רוחנו, ויקיץ לתחיית עלומים את כוחותינו הנרדמים ועייפים מקוצר רוח, ויביאנו להכיר, לעצמנו ולזולתנו, את חוסנה ועושרה הרוחני של כנסת ישראל, את בהירות מחשבתה וקדושת מוסרה.

המציאות היא, טוען הרב קוק, כי אנו זקוקים לכנס במקום אחד את מקורות המחשבה של תורת ישראל. אוצר מחשבה זה מתפרס על פני תחומים הנראים שונים – מוסר, מחקר, קבלה, מדרש – אך מתוך ידיעה שהכל יונק ממקור אחד, עלינו לכנס הכל למקום אחד. בנוסף, אין עלינו להסתפק בלימוד ספרי אמונה ומחשבה בדרך אגב, אלא עלינו ללמוד את הדברים בצורה קבועה ושיטתית. מצב בו אוצר המחשבה מפוזר גורם לאנשים רבים לחפש צימאון לרוחם בשדות זרים. הפיתרון נעוץ בפיתוח לימודי האמונה בצורה שיטתית – לימוד שיביא, בסופו של דבר, את עם ישראל כולו, להכיר בעושרה הגדול של התורה, בקדושתה ובמוסריותה העליונה.

מדברים אלו של הרב ניתן להכיר ולהבין את חשיבותה הגדולה של מלאכה זו – קיבוץ וארגון דברי קדמונינו במחשבה ובאמונה.

על פי דברים אלה, לקחנו על עצמינו במכון התורני אלון מורה, לפתוח בסדרת ספרים שתיקרא "אמונה סדורה". סדרה זו תתמקד בנושאים שונים בתחומי המחשבה היהודית, ותהווה ניסיון לפרוץ דרך ביישום דברי הרב קוק. הרעיון בספרים אלו, כפי העולה מדבריו של הרב קוק, הוא לכנס דיעות שונות ומקורות שונים בדברי קדמונינו תחת מסגרת אחת, מסגרת בה ניתן יהיה ללמוד את הנושאים ואת הסוגיות בצורה אחדותית וכוללת, מסגרה בה תוכלנה הדיעות השונות להפרות ולהשלים זו את זו עד כדי יצירת מארג חדש ושלם המאיר באור גדול את תורת ה', תורת ישראל.

על הספר

בספר זה בחרנו להתמקד בנושאי הימים הנוראים, מזוויתם המחשבית. הספר מחולק למספר פרקים, והפרקים – לנושאים. תחת כל נושא מסודרים בסדר כרונולוגי מגוון רחב של מקורות – משנה, תלמוד², מדרש, זוהר³, פרשני תנ"ך, ראשונים ואחרונים – העוסקים באותו נושא מזוויות שונות ובסגנונות שונים. השתדלנו, ככל שידינו משגת, לבצע עריכה אחידה על כל המקורות – פתיחת ראשי תיבות, הפנייה למקורות, הוספת הערות שוליים להערות וליתר ביאור – והכל בכדי להנגיש את המקורות ללומד ולהפוך את הלימוד לנוח יותר.

טיבה של עבודה כזו מזמן ללומד קושי גדול – כיצד ניתן לכנס מקורות שונים ולשלב ביניהם? לעיתים נראה כי מקורות שונים עסקו כל אחד בזווית אחרת באותו נושא, ולא ברור כיצד ניתן לשלב בין הזוויות ולחברן זו לזו. קושי זה נגרם, בין היתר, מן העובדה הפשוטה כי המקורות שונים זה מזה בסגנונם ובצורתם. אין דומה סגנונו של המדרש לסגנונו של הרמב"ם, ואין דומה סגנונו של רבינו בחיי לסגנונו של ה"שפת אמת". עלינו להבין כי קושי זה הוא, בעצם, לב כל העניין, וזוהי בדיוק מטרת הספר – לכנס מקורות שונים תחת קורת גג אחת, דווקא משום שהמקורות נכתבו על ידי מחברים שונים, בתקופות שונות ובסגנונות שונים. חובה עלינו להתגבר על מכשול זה, בכדי שנוכל להכיל בקרבנו את מגוון המקורות.

מספר פתרונות לדבר. ראשית, כפי שכבר כתבנו, בוצעה עריכה אחידה על כל המקורות, בכדי להקל, ולו במעט, על הפער בין הסגנונות. בכל המקורות נפתחו ראשי התיבות, ונוספו הערות שוליים היכן שראינו לנכון לבאר ולהרחיב תוספת ביאור.

זאת ועוד, המגוון הגדול של המקורות מאפשר לכל לומד, על סגנונו ועל ידיעותיו הקודמות בלימוד, לבחור ללמוד חלק מהמקורות. כל מקור עומד בפני עצמו, ויכול להילמד בפני עצמו ללא קשר למקורות האחרים. ישנם מקורות הקלים יותר ללימוד ולהבנה, וישנם מקורות קשים יותר, והלומד ילמד על פי רצונו. כאן המקום להדגיש את שנאמר כבר – המקורות בכל נושא מסודרים על פי רצף כרונולוגי, ולא על פי מהלך דברים או מבנה מסוים. ככל שיבחר הלומד להקיף מקורות רבים יותר, כך יוכל לראות את הדברים בצורה שלימה ומליאה יותר, וליצור לעצמו ובעצמו את מבנה הדברים כפי שהוא מבין אותם.

² במקום הצורך שילבנו בדברי הגמרא את פירוש רש"י, והוא מובא בתוך סוגריים.

³ בכל מקור מדברי זוהר הוספנו בהערת שוליים תרגום ופירוש לדברים מבעל "הסולם". הפירוש מובא בתוך סוגריים.

כמענה נוסף לקושי בכינוס מקורות שונים, ועל מנת להקל על הלימוד, בסוף כל פרק מובא סיכום קצר המציג את עיקרי הדברים העולים מן המקורות. מטרת הסיכום היא לתת כיוון כללי של הדברים ותמצות של התובנות העיקריות. אין הסיכום מתיימר להקיף את כל המקורות המצוטטים, וכן אין הוא מתיימר ליצור מהלך "נכון" של כל המקורות. כאמור, ניתן להפרות בין המקורות בצורות שונות ומגוונות, ובנקודה זו יכולה וצריכה לבוא לידי ביטוי הנקודה האישית של כל לומד.

תוספות שנוספו במהדורה הנוכחית:

א. סיכומים צדדיים: בצד כל מקור ומקור נוספו סיכומי ביניים שמטרתם להקל על הלימוד ולהפוך אותו לברור יותר ולנוח יותר.

ב. מספור המקורות: בתחילת כל מקור נוסף מספר סידורי אשר מאפשר ללומד ולמעביר השיעור להתמצא בספר בצורה קלה. כמו כן, סיכומי הפרקים כוללים הפניות למקורות על פי מספרם הסידורי.

ג. מפתח מקורות: בסוף הספר נוסף מפתח מקורות. למפתח זה שתי מטרות: מטרה אחת - הצגת רשימת הספרים המובאים בספר. מטרה שנייה - מתן אפשרות ללומד להגיע למקורות מסוימים בספר על ידי חיפוש במפתח.

אנו מקווים כי התוספות והשינויים הללו ישיגו את מטרתם וייעלו את הלימוד בספר.

ספר זה יוצא לאור במסגרת המכון התורני אלון מורה. שלמי תודה נתונים למוסדות בית המדרש באלון מורה - לעומד בראשם הרב אליקים לבנון שליט"א, להנהלת המוסדות ולאגפיה השונים. תודה מיוחדת נתונה למנהל המכון התורני ר' יהודה צוקרמן ולעמיתיי למכון - הרב אמיר נכטשטרן ור' יצחק דביר - שעמלו ושטרחו לילות כימים וימים כלילות על עריכת הספר, על עיצובו ועל התקנתו הסופית לדפוס. לולא עזרתם ותמיכתם, לא היה רואה הספר אור.

אנו תפילה כי סדרת הספרים "אמונה סדורה" תקבע את לימודי האמונה והמחשבה היהודית כלימוד מסודר ושיטתי, ומתוך כך נבוא כולנו לידי חיבור גדול יותר לתורת ה', ונזכה להתגשמות נבואות ישעיה וירמיה - "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", "ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם". במהרה בימינו אמן.

מנחם שמש

המכון התורני אלון מורה

שער

ראש השנה

פרק א: עניינו של יום

- א. המלכת ה'
- ב. נסתר ומכוסה
- ג. גילוי רצונם הפנימי של ישראל
- ד. התחדשות
- ה. אכילת סימנים
- ו. עבודת ה' בשמחה
- ז. קורבנות היום
- ח. "ראש השנה"
- ט. דברים שאירעו ביום זה
- י. סיכום

א. המלכת ה'

1. תלמוד בבלי, ראש השנה, דף לד ע"ב:

אמר רבה: אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכויות זיכרונות ושופרות. מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זיכרונות כדי שיבוא לפני זכרוכם לטובה, ובמה – בשופר.

בראש השנה
אנו ממליכים
עלינו את
הקב"ה למלך

2. מהר"ל, חידושי אגדות, ראש השנה, דף י ע"ב:

ונקרא הקב"ה מלך ביום הדין, לפי שמצד אשר מלכותו חל על הנמצאים הם נידונים מזה הצד.

מלכות ה' עלינו
מתבטאת בדין

3. הנצי"ב, הרחב דבר, ויקרא כג, כד:

אבל מתחילה יש לדעת דתרי דיני נידונים בראש השנה. א', כל אחד ואחד בפני עצמו על חיים ופרנסה... ובזה הדין גם אומות העולם בכלל... ב', דבימים אלו יש מלחמת שרי אומות העולם עם כלל ישראל... והקב"ה בא לשכון כבוד בישראל וממליכים אותו בתפילת מלכויות, זיכרונות ושופרות... ויש להסביר עוד דמלכותא דרקיעא כמלכותא דארעא, דדרך המלחמה ביום בוא המלך למחנה, אע"ג שבא לצורך המלחמה שהוא עת צרה, מכל מקום לכבודו הכול שמחים וממליכים אותו ולמחר העסק הוא רק במלחמה, כך ביום ראשון של ראש השנה, אע"ג שהתחלת מלחמה הוא, מכל מקום ישראל ממליכים אותו יתברך.

בראש השנה
אנו ממליכים
את הקב"ה
למלך, והוא
מצדו משרה
שכינתו על
ישראל

4. בן יהודע, ראש השנה, דף טז ע"א, ד"ה מלכויות כדי:

"מלכויות כדי שתמליכוני עליכם". נראה לי בס"ד קישור הדברים⁴, דיודע מה שכתבו המפרשים ז"ל הטעם דלא מהני התשובה אלא לישראל ולא לעכו"ם, כי העכו"ם הם תחת ממשלת השרים והמה חלקם ונחלתם, לכן נוהג בהם דין תורה ד"נפש החוטאת היא תמות" (יחזקאל יח, ד), ולא מהני להו תשובה שהיא לפני משורת הדין⁵. אך ישראל הם חלקו יתברך ואינם תחת ממשלת השרים אלא רק תחת ממשלתו יתברך, דלכן הקב"ה נקרא מלך ישראל ולא נקרא מלך הגויים... על כן מן הראוי, כמו שהקב"ה קיים לעד כן ישראל יהיו קיימים ולא יכלו, ואם לא יתנהג עמהם בחסד התשובה צריך לכלותם בעבור עוונותיהם, לכן נוהג עמהם לפני משורת הדין לקבלם בתשובה וימחול להם, וזה שאמר "מלכויות שתמליכוני עליכם", ובזה יתברר שאתם חלקי ואז ממילא יבוא זכרוניכם לפני לטובה, שאמחול לכם ולא אתנהג עמכם בדין תורה לומר "נפש החוטאת היא תמות". ובמה תהיה זאת המחילה לכם לפני משורת הדין, לא שתהיו נשארם מלוכלכים בעוונות אלא תהיה בשופר, היא התשובה הרמוזה בשופר שהוא משמעותו שפרו מעשיכם, ובזה יבוא זכרוניכם לפני לטובה.

ההבדל בין תשובת אמות העולם לבין תשובת ישראל

המלכת הקב"ה למלך בראש השנה (מלכויות) היא זו המאפשרת את קבלת תשובתם של ישראל (זיכרונות)

5. שפת אמת, ראש השנה, תרל"ח, ד"ה עניין מלכויות:

עניין מלכויות, זיכרונות, שופרות – "שתמליכוני עליכם... יעלה זכרוניכם לפני בשופר" – הוא לקבל כל אחד מישראל על עצמו בראש השנה עול מלכות שמים, והיא למסור נפשו בשלוש עבירות – עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.

המלכת ה' - מסירות נפש על שלוש עבירות

6. שפת אמת, ראש השנה, תרמ"ז, ד"ה בעניין אמרו:

בעניין "אמרו לפני מלכויות שתמליכוני עליכם", על פי מה שכתוב (שמות יט, ו) "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים", פירש רש"י "שרים כו"⁶ – כמו שיש שרים שממליכים המלך אע"פ שהמלך מושל עליהם, כמו כן כביכול רצה ה' יתברך שבני ישראל ימליכו אותו, וכפי קבלת מלכות שמים שהמה מקבלים כך מתגלה כבוד מלכותו יתברך בעולם.

רצון ה' שעל ידי המלכת ישראל אותו למלך – כך הוא מגלה מלכותו בעולם

7. שפת אמת, ראש השנה, תרס"א, ד"ה מה שמבקשין:

ובראש השנה מקבלים מלכות שמים, וצריך להיות בשמחה... וכפי השמחה בראש השנה בקבלת מלכותו יתברך שמו, כן מתקיים כל ימי השנה. וכמו שראש השנה שהוא

המלכת ה' בראש השנה צריכה להיעשות מתוך שמחה

4 דברים אלו מברר הבן-איש-חי את הקשר הענייני הקיים בין חלקי התפילה – מלכויות, זיכרונות ושופרות.

5 תלמוד ירושלמי, מכות, פרק ב, הלכה ו: "שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו, אמרה להם 'חטאים תִּרְדָּף רעה' (משלי יג, כא). שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו, אמרה להן 'הנפש החוטאת היא תמות'. שאלו לקב"ה חוטא מהו עונשו, אמר להן יעשה תשובה ויתכפר לו, היינו דכתיב (תהלים כה, ח) 'על כן יורה חטאים בדרך' יורה לחטאים דרך לעשות תשובה".

6 "שרים, כמה דאת אמר (שמואל ב, ח, יח) 'ובני דוד כהנים היו'".

בכוח המלכת
ה' על ידי
ישראל, נמשכת
מלכותו על
העולם כולו

בקשת המלכות
היא על העולם
כולו

ראש של כל השנה, ובראש צריכין לקבל מלכותו יתברך שמו לתת הראשית אליו יתברך שמו – כמו כן בנפשות, בני ישראל הם הראש, ולכן עליהם לקבל מלכות שמים שהם נקראים "ראשית"⁷, ובכוח זה נמשך מלכות שמים גם על כל העולם. ומבקשין "ותמלוך כו' על כל מעשיך"⁸, כי באמת אין העולם ומלואו כדאי שיחול עליהם מלכות שמים, וזה שכתוב "כי המלכות שלך היא"⁹, פשיטא מאי קא משמע לן, רק הכוונה שגם קבלת מלכות שמים אינו בכוח המקבלים רק הכול שלך. ובני ישראל זיכה אותם הקב"ה שחל עליהם מלכותו יתברך שמו... ואנו מבקשין שיהיה רצון לפניו למלוך על כל העולם... שיהיה רצון לפניו לגלות מלכותו על כל המעשים. ועל ידי זה נשאר לנו המלכות כמו שכתוב "אמרו לפני מלכויות שתמליכוני עליכם"¹⁰, הגם שהבקשה על כל העולם, רק שעל ידי זה הבקשה תמליכוני עליכם, כי עבד הנאמן צריך לבקש התגלות המלכות על כול.

8. שם משמואל, ראש השנה, תרע"ח, ד"ה בש"ס ר"ה:

בש"ס ראש השנה וברש"י "זמרו למלכנו זמרו לא קחשיב רבי יהודה למלכויות משום דלא אמליכתיא אלא על אומה אחת"¹¹. ויש להבין אם כן למה לא פליג אהא ד"מלך ישראל וגואלו"¹² שאנו אומרים למלכויות. ודוחק לומר דהוא דלא כרבי יהודה, שהרי אין חסרים בנביאים פסוקי מלכויות שיהיו לכולי עלמא, ולמה מכניסין עצמנו לפלוגתא.

ונראה דהנה הא ד"זמרו למלכנו" לא חשיב ליה רבי יהודה משום דאינו על כל העולם אלא על ישראל לחודייהו, לכאורה אינו מובן, דכל עצמו של חיוב אמירת מלכויות דייק לה הש"ס משום דכתיב "אני ה' אלוהיכם"¹³, וכך הוא הלשון "כדי שתמליכוני עליכם" – עליכם דייקא, ולמה לא הספיקו המלכויות על ישראל בלחודייהו. וכ"ק אבי אדמו"ר זצללה"ה הגיד על פי מה שאיתא בדרשות הר"ן בעניין "המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה", משום דהמתפלל נעשה צינור לשפע ויורדת עליו תחילה

קושייה על
שיטת רבי
יהודה בחישוב
פסוקי מלכויות

לכאורה, עניין
המלכת ה'
בראש השנה
מתייחס דווקא
למלכות ה' על
ישראל

7 ירמיה ב, ג: "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו".

8 הוספה לתפילת "שמונה עשרה" בראש השנה.

9 מתוך תפילת "עלינו לשבח".

10 תלמוד בבלי, ראש השנה, דף לד ע"ב: "אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכויות זיכרונות ושופרות. מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זיכרונות כדי שיבוא לפני זכרונכם לטובה, ובמה – בשופר".

11 תלמוד בבלי, ראש השנה, דף לב ע"ב: "זמרו אלוהים זמרו זמרו למלכנו זמרו כי מלך כל הארץ אלוהים" (תהלים מז, ז) – שתיים, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אחת".

רש"י: "זמרו למלכנו" – לא קא חשיב רבי יהודה, דלא אמליכתיא אלא על אומה אחת".

12 ישעיה מד, ו: "כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלוהים".

13 תלמוד בבלי, ראש השנה, דף לב ע"א: "מניין שאומרים מלכויות. תניא, רבי אומר: (ויקרא כג, כב-כד) "אני ה' אלוהיכם" (דלעני ולגר תעזוב)... ובחדש השביעי (וסמך ליה בחודש השביעי זכרון תרועה) – זו מלכות".

וממנו על חבירו, כן כשישראל ממליכין אותו על כל העולם נמשכת עצם המלכות על ישראל ומהם לכל העולם, מה שאין כן אם אינם מזכירין מלכות על האומות, אז תהיה נמשכת המלכות על האומות שלא על ידם, ושוב לא תהיה נקראת עצם המלכות על ישראל, שהרי גם על כל האומות הוא מלך, עד כאן תורף דבריו הקדושים...

והנה ידוע דערך האומות נגד ישראל הם כערך יתר בעלי חיים נגד האדם, וכמו שכולם לא נבראו אלא בשביל האדם, כן כל האומות נבראו רק לצורך ישראל, וכעניין אמרם ז"ל "כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה"¹⁴. וזהו שבש"ס "לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בתיקו ואומר למי שעסק בה יבוא ויטול שכרו, מיד מתקבצין ובאין אומות העולם כו', אמר להם הקב"ה במה עסקתם, אומרים לפניו ריבוננו של עולם הרבה שווקים תקננו הרבה מרחצאות עשינו הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, אמר להם הקב"ה שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, תקנתם שווקים להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהם עצמכם כסף וזהב שלי הוא וכו'"¹⁵. ויש להבין, וכי לעתיד יהיו בני האומות שוטים כל כך שיכחשו לפני היודע תעלומות לומר "כולם לא עשינו אלא בשביל ישראל", מה גם לעתיד בעולם האמת.

אך יש לפרש על פי מה שכתב הרמב"ם שכמה בניינים בעולם וכמה מלחמות שה' יתברך מסבב בעולם הכול בשביל צדיק אחד שיעבור דרך עליהם וימצא מנוח, אם כן יש לפרש שזוהי טענתם לעתיד אחרי שיתגלה פני הלוט הלוט יתראה לעין כול שהכול נעשה לצורך ישראל, אף שהם לא כווננו לזה, מכל מקום מאחר שנעשתה בהם כוונת הבריאה שנבראו להיות לצוות לזה, אם כן זה שלמותם וראויים לקיבול שכר... ועל זה ישיב להם ה' יתברך אילו לא הייתה לכם כוונה נגדית אין הכי נמי, אבל אתם הרי הייתה לכם כוונה נגדית...

והנה בפסיקתא "ה' ידין כל אפסי ארץ", ואימתי הקב"ה דן את העולם ומזכה אותם בראש השנה וכו', לפיכך בראש השנה אני מזכה בריותי כשאני דן אותם, הווי זהירין להיות נוטלין שופרות ומתריעין לפני ואני מזכיר להם עקדת יצחק ומזכה אותם בדין", עד כאן. ומשמע שתועלת השופר לכל העולם אף לאומות העולם, וכך משמע ממה דהביא הפסיקתא שם "אמר הקב"ה בשעה שאני נוצח אני מפסיד ובשעה שאני נצוח אני משתכר, ניצחתי לדור המבול והפסדתי כל אותן האוכלוסין וכן בדור הפלגה וכן בסדומיים וכו', הוי מזכה אני לכל בריותי שלא אפסיד". ולכאורה אינו מובן, מה להם לאומות העולם לעקדת יצחק שיהיו זוכין בדין בשבילה. אך לפי דרכינו הנ"ל ניחא,

יישוב :
כשישראל
מתפללים
למלכות ה' על
כל העולם –
ממליך ה' את
עצמו למלך על
ישראל ומהם
לכל העולם

ביאור הדו-שיח
בין הקב"ה
לאומות העולם
לעתיד לבוא

זיכוי אומות
העולם בדין
בראש השנה
הוא לתועלת
ישראל

14 תלמוד בבלי, ברכות, דף ו ע"ב.

15 תלמוד בבלי, עבודה זרה, דף ב ע"א-ע"ב.

שהזיכוי לכל העולם נמי לתועלת ישראל כנ"ל להיות לצוותא להם ולהכין כל מה שהוא לניחא לישראל.

ולפי זה גם הא דאמרינן מלכויות על כל העולם, שהכוונה ש"ידע כל פעול ויבין כל יצור וכל נשמה באפו שה' אלוהי ישראל מלך" נמי הכול לתועלת ישראל, ועל כן אתי שפיר הא דאמרינן מלכויות על כל העולם, תכלית הכוונה נמי כדי שתמליכוני עליכם, שבשביל שיכירו כל העולם את מלכות השמים, תתמיד מציאותם ויגיעו לתכלית מה שנבראו בשבילו, ויהיו לצוותא לישראל ולסייע להם על דרכם לעסוק בתורה ומצוות ולקבל עליהם עול מלכות שמים שלמה באמת, אך כשלא הזכיר מלכות על כל האומות, הם עוד נגדיים ומפריעים את ישראל ועומדים לשטן עלי דרכם, ומקלקלין את עצמם ואת כל העולם כולו. ולפי האמור מובן הא דאנו אומרים הפסוק "מלך ישראל וגואלו", דבגאולת ישראל מהם לעתיד שוב אין חשש עוד שיעמדו לשטן על דרכנו, אם כן שפיר די בהזכרת מלכויות על ישראל בלחודדיהו, ויתקיימו בישראל כל הייעודים הטובים ויהיו ישראל מאירים לכל העולם, אמן כן יהי רצון במהרה בימינו.

9. הרב קוק, מדבר שור, הדרוש השמונה עשר, עמוד קעא-קעב:

עניין ראש השנה הוא להמליך את הבורא יתברך עלינו, ולהכיר גדולתו וקדושתו ומעלת קדושת התורה והמצוות ומעלת ישראל, ועל זה תיקנו רז"ל מלכויות, זיכרונות, שופרות. מלכויות כדי להכיר גדולת ה' יתברך שהוא מלך גדול על כל הארץ. זיכרונות כדי להכיר מעלת בני אדם בכלל ומעלת ישראל בפרט שהם נזכרים לפניו... אך צריך עוד להכיר גדולת התורה, על כן ניתנו שופרות שמסופר בהם עניין מתן תורה... שמזה נכיר רוממות התורה והמצוות שבידינו שראוי שנדקדק בהן עד מאד.

10. הרב חרל"פ, אורי וישעי, עמוד עא-עב:

ולהיות שהיסוד של ראש השנה הוא הכתרת מלכותו יתברך שמו, והוא מגמת כל ההויה כולה... וכל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו, על כן כל הכתרת מלכותו בלא כבוד מלכות אינה הכתרה, וזהו מכבוד המלכות להרבות בהכנות לפני יום ההכתרה... ועל כן החובה הקדושה היא להתכונן בעוד מועד. ומה גם שיש לידע שהרישול בימי ההכנה מביאה את המתרשל לידי אסון נורא, שלא יהיה חלקו בין המכתירים, וגם ביום הדין עצמו לא יחול עליו הופעת הדר מלכותו יתברך.

ויש להתבונן שיותר מה שיש לפחוד מפחד יום הדין הגדול והנורא... הנה יותר מכל זה יש לפחוד שבאם לא יקבלו חלילה בלב שלם את עול מלכותו, הרי חותכים בזה דין עליו יתברך כביכול, לשלול ממנו תואר מלך וכבודו, ולהפסיד כל מגמתו יתברך

בקשת המלכות
על כל העולם
– לתועלת
ישראל

עניין מלכויות,
זיכרונות
ושופרות

על מנת
להכתיר עלינו
את ה' למלך
בראש השנה
עלינו להרבות
בהכנות
מקדימות –
"כבוד מלכות"

הפחד משלילת
תואר "מלך"
מהקב"ה

בההוויה כולה, שהייתה מצד גילוי מלכותו... וזה צריך להפחיד את האדם אשר לב לו, הרבה יותר מכל ההפחדות השונות.

ויש לדעת שאם במלכותא דארעא אין מלך בלא עם וזקוק דווקא לעם... שבלא עם אין נכתבים בשם "מלך", ואף שיכול להיות אחד מושל על השני אבל רק אדון הוא עליו ולא מלך – אבל בנוגע להמלכות העליונה, גילוי מלכותו יתברך ומגמת רצונו בההוויה, אע"פ שהתקווה היא ש"יקבלו כולם עול מלכותך ותמלוך עליהם בכבוד", בכל זאת גם כשרק איש אחד מישראל מקבל עליו עול מלכות שמים, גם כן נקרא הוא כביכול בתואר "מלך"... ואמרו רז"ל "כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה"¹⁶, הרי שגם בשביל יחיד הירא את ה' פְּדָאִית הבריאה של כל העולם כולו בשביל לצוות לזה...

ובהיות כן אין המבוקש מכל יחיד מישראל שימליך על עצמו את מלכותו יתברך ולהכתיר בכתר מלכות רק מצד שהוא אחד מן הכלל לבד, אלא שכשם שיש השלמת רצונו במולכו על הכלל, כן יש השלמת רצונו במולכו על היחיד, וכל יחיד ששולל ממנו קבלת מלכותו עליו, הרי הוא שולל גם כל מגמת רצונו יתברך, כשם שהיה נשלל מגמת רצונו אם היה כל הכלל כולו ח"ו פונה לבכו מקבלת מלכותו, לפי שגם על כל יחיד יש מגמה מיוחדת למלוך על אותו היחיד שהוא גם כן עולם ומלואו.

ולכן כל רישול בעבודת ההכנה בחודש זה, ורישול בהסתגלותו לזכות שיהיה הוא העם של המלך מלכי המלכים ב"ה, והוא יתברך יהיה לו למלך, כל רישול בזה צריך להפחיד את האדם שלא יהיה הוא ח"ו חותך דין על הקב"ה כביכול שלא יהיה מלך ח"ו.

ועוד זאת, מאחר שכל המגמה היא כבוד ה' ושהכל ברא לכבודו, הרי יחד עם קבלת המלכות נדרש גם כבוד המלכות, וכבוד המלכות הלא הוא ההכנה שמקודם יום ההכתרה, כעין מלכותא דארעא, שלפני יום ההכתרה גדולת המה ההכנות, הניקיון וההכשרה, ולא ייתכן להכתירו בבתים מלאים אשפה. וכך גם בההכנה שלפני הכתרת מלכו של עולם ב"ה, דרוש כיבוד הבית הפנימי של האדם, ולסגל את עצמו שיהיה הוא מרכבה לשכינה על ידי זיכוך כל המידות, והענווה הגדולה מכולן... שלזה רצוי מאד לקבוע עמל קבוע מדי יום ביומו בחודש הרחמים על ספר הקדוש "תומר דבורה" המלמד לאדם דעת, איך להתדמות לעליון להתדבק במידותיו, שעל ידי ההתעלות בדרכי קודש אלו זוכים ומזדככים גם לידי מדרגת השמיעה, לשמוע קול ה' בהודו והדרו בכל מעשה המצווה, ולהשביע רצון להנפש שיהיה בהתקשרות העליונים גם בעודה למטה בארץ.

על האדם מישראל לקבל עליו מלכות ה' חן כחלק מכלל ישראל, והן כיחיד

ההכנות הנדרשות לקבלת מלכות שמים

¹⁶ תלמוד בבלי, ברכות, דף ו ע"ב: "מאי כי זה כל האדם" (קהלת יב, יג), אמר רבי אלעזר: אמר הקב"ה: כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה (שייברא זה). רבי אבא בר כהנא אמר: שקול זה כנגד כל העולם כולו. רבי שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה רבי שמעון בן זומא אומר: כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה.

רק מתוך רצון
גמור ניתן לבוא
לידי קבלת
מלכות שמים
ו"כבוד מלכות"

ועוד זאת יש לדעת, כי קבלת מלכות וכבוד מלכות לא ייתכן בלא רצון גמור ומוחלט לזה, כמו שאנו אומרים "ומלכותו ברצון קיבלו עליהם", שמבלעדי רצון אין זה קבלת מלכותו, וקל וחומר שאין זה כבוד מלכות, ואולם איך אפשר להגיע לידי זה שיתגברו הכיסופין והגעגועים אליו יתברך ועל ידם להמליכו ולהכתירו בכתר מלכות, אם לא שיוקדם תחילה עבודה ערוכה, בהרחבת האהבה לאהוב אותו יתברך והתרבות הגעגועים התשוקות והכיסופין... אשר לכל אלה נדרש להתעורר בחודש זה לא על ידי עצבנות וקדרות הנפש שאינם מהדרכים אשר בחר בהם ה', כי אם לעמול להוציא מכוח אל הפועל סגולת החודש הזה, להיות מנוע מחטא ולהכניס אורות התשובה מתוך שלוות קודש ומנוחת אמת, להרבות השקידה בלימודים, לחוס על כל רגע לכל ילך לאיבוד ולהרחיב הגעגועים והכיסופין להתגעגע על ה' כבן המתחטא על אביו, למען לזכות להיות חלקו בין מכתירי מלכותו ביום הדין הגדול והנורא, בכל חפצי לב ורצון אמת.

11. הרב חרל"פ, אורי וישעי, עמוד קיט:

המבוקש בעליות האדם שירגיש למטה מה שמבקשים למעלה, ותיכף ישים את פעמיו המעשיים והמחשביים לקראת המבוקש ההוא, וכן בכל זמן וזמן ששונות הנה הארותיהן, ולא מה שמתגלה בזמן זה מתגלה בזמן אחר, לקראת אותה ההארה הגדולה שמאירה בהזמן ההוא, וממבוקש העלייה הוא שירגיש בכל זמן את ההארה.

וזוהו "לך אמר לבי בקשו פני את פניך ה' אבקש" (תהלים כז, ח) – לבי אומר לי כי הנך מבקש שיבקשו את פניך ובשביל כך "את פניך ה' אבקש".

והארה זו היא ההארה של ראש השנה, אשר הקב"ה מבקש שימליכוהו, "אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם". וכל אדם השלם צריך הוא להרגיש את המבוקש הזה ולהתקדם להכתיר אותו יתברך בכתר מלכות על ידי קבלת עול מלכות שמים.

12. הרב סולובייצ'יק, ימי זיכרון, עמוד 149-150:

זכורני, כיום הזה, במלמד שלי, חסיד חב"די, שהיה מדבר עמנו בחודש אלול בענייני ראש השנה ומלכות. החסידים היו קוראים ללילה הראשון של ראש השנה "ליל ההכתרה", מפני שבתפילת העמידה של ערבית פותחים אנו את תפילות ההכתרה שבראש השנה: "ותמלוך אתה ה' אלוהינו לבדך... מלוך על כל העולם כולו בכבודך... ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלוהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה". הנה יהודים עניים ומרודים ממליכים את הקב"ה למלך על כל הארץ ומתפללים לפניו, שכל באי עולם "יתנו לך כתר מלוכה". זכורני, שפעם שאלתי את המלמד: רבי, הלא הקב"ה הוא אדון וריבון כל עולמים, היוצר והבורא ומחדש מעשה בראשית... למה צריך הוא

המלכת ה'
בראש השנה
צריכה לבוא
מתוך זיהוי
הארת הזמן

שנכתירוהו למלך על כל הארץ? למה לו "כתר מלוכה" שלנו? איני זוכר בדיוק את תשובת המלמד, אך זכור לי שבתוך תשובתו היה כלול הפסוק משיר השירים "מלך אסור ברהטים" (שיר השירים ז, ו) – המלך האסור באזיקים. עכשיו משיג אני בערך מה שלא הבנתי אז כילד. אכן הקב"ה נמצא בעולם הפיזי וביקום הגדול בנושא ופועל, טוען עולמות – הכול בידי וולנו אין כל חלק בכך. אולם מבקש הוא, שבתולדותינו נהיה אנחנו היהודים קוראי שמו, נושאי המשא ונאבקים למען יהדותינו. הקב"ה עונה לנו, אולם בבחינת "מלך אסור ברהטים" מצפה הוא שיהא היהודי פועל תחילה, ורק אז הוא יתערב. הקב"ה, כביכול, שומע בקול האדם שהוא עצמו ברא. "המלך יושב על כיסא רם ונישא" – הוא הנושא המוחלט והוא גם הנישא.

רצון ה' הוא
שעם ישראל
ימליך אותו
וישא את שמו
בעולם

13. הרב סולובייצ'יק, ימי זיכרון, עמוד 239-241:

בתפילת ראש השנה מודגשת מלכות ה' כמאמרם בברכות יב ע"ב: "אמר רבי חנינא סבא: כל השנה כולה אדם מתפלל 'האל הקדוש', 'מלך אוהב צדקה ומשפט', חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים שמתפלל 'המלך הקדוש', 'המלך המשפט'".

"המלך הקדוש"
במקום "האל"
הקדוש

כמעט כל הראשונים פוסקים שאם טעה המתפלל ואמר "האל" במקום "המלך" עליו לחזור ולהתפלל. ונשאלת השאלה: למה כה חשוב השינוי בחתימה מ"אל" ל"המלך" עד כדי כך שאם טעה צריך לחזור ולהתפלל?

באומרנו לפניו "האל הקדוש" כאילו אמרנו שריבוננו של עולם הוא טמיר ונעלם, יושב בסתר עליון, ושקשה להגיע אליו, וכל עניין "ומצאת"¹⁷ הוא כמעט בגדר נס ופלא, בבחינת "ה' אמר לשכון בערפל" (מלכים א ח, יב).

אל – טמיר
ונעלם, קשה
להשגה

בידוע שמלך מתייחס תמיד לעם, שהרי ייתכן מלך רק בהיות לו עם. בראש השנה ממציא ריבוננו של עולם את עצמו בבחינת מלך לכל המבקשים אותו. הרבה יותר קל למצוא את ה' בעשרת ימי התשובה מבשאר ימות השנה. בימים אלה מפזר ריבוננו של עולם, כביכול, את הערפל שמסביבו ונמצא לכל דורש, לכל בעל תשובה, בבחינת "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים" (נחמיה ח, י). קדושת היום של ראש השנה מושרשת בכך, שבו מכתירים אנו את ריבוננו של עולם כמלך כל העולם. על ידי "ויתנו לך כתר מלוכה" נוצר יחס חדש בינו ובין העולם, מציאותו ניכרת לנו יותר והוא מקבל את תפילותינו – "המצא לנו בבקשתנו כמה שנאמר (דברים ד, כט) 'ובקשתם משם את ה' אלוהיך ומצאת'". בראש השנה נוצר יחס חדש בין ה' ועולמו – הוא מלך העולם ומלך על כל הארץ. קל הרבה יותר למצוא את מלך העולם מאשר את אל מסתתר. המלך ממציא את עצמו לנו...

17 כוונתו לפסוק בדברים ד, כט: "ובקשתם משם את ה' אלוהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך".

שני פנים לראש
השנה – פחד
ושמחה

שני פנים לראש השנה: "יום של 'לה' המלוכה ומושל בגויים" – יום של אימה ופחד; יום של "ויהי בישורון מלך" – יום טוב של שמחה וחדווה. "אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכיפורים, אמר להם: מלך יושב על כיסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה"¹⁸... הפן השני של ראש השנה הוא של חדווה, כנאמר בו בספר נחמיה ח, י: "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם". ראש השנה הוא איפוא יום של חדווה ושמחה, יום טוב במלוא מובנו. שני הפנים השונים האמורים מהווים ביחד את מהותה של קדושת היום – ראש השנה הוא יום של פחד וגם יום של חדווה.

סוג אחד של
מלכות –
ממשלה, פחד,
"בהימצאו",
תקיעות
דמיושב

ישנן שתי בחינות במלכויות שבתפילת המוסף: מלכות אחת בחינת מושל – "כי לה' המלוכה ומושל בגויים" – ה' המלך שממשלו ופחדו על באי העולם מצווה "שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד" מפני ש"ה' עזוז וגיבור, ה' גיבור מלחמה" (תהלים כד, ז-ח). מפני גבורתו ופחדו – שהם בחינה אחת נפתחים לפניו שערי העולם והוא "בהימצאו" ובכבודו ועצמו ממציא עצמו לבאי העולם, אך עדיין אינו קרוב אליהם לכדי "קראוהו בהיותו קרוב". בהתגלות זו של מלכות ה' נפתחים השערים בכוח – "והנשאו פתחי עולם". מפני החרדה לפני מלך הכבוד מתעוררים בראש השנה הרהורי תשובה המובעים בתקיעת שופר במיושב, כעניין שנאמר "אם ייתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" (עמוס ג, ו) – זהו שופר המטיל אימה ופחד, וזהו שנאמר במזמור שלפני התקיעה "עלה אלוהים בתרועה ה' בקול שופר" (תהלים מז, ו). זוהי מלכות המושלת בכוח "שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם", מלכות הבאה מתוך רצון והכרה – מפני שריבונו של עולם הוא הווייה, מקור הכול, מקור יראת הכבוד ואהבה רבה מצד עמו.

סוג שני של
מלכות – יראת
כבוד, אהבה,
"בהיותו קרוב",
תקיעות
דמומד

בבחינה השנייה היא מלכות מלכות ה' שעם ישראל ממליכו באהבה רבה ויראת כבוד והערצה מתוך ההכרה שהוא מקור הכול: "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" (דברים לג, ה). אין מלכו של עולם כופה עצמו – אדרבה, אנו מבקשים את עול מלכותו עלינו. היחס הוא של יראת כבוד והערצה ולא של פחד. השופר מכריז על קבלת עול מלכות מתוך רצון טוב, ולא מתוך "ובכן תן פחדך ה' על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת"; עול מלכות שמים זה בא מתוך "וייראוך כל המעשים וייעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם" ומתוך "יכרעו ויפולו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך". על מלכותו זו מכריזים אנו על ידי תקיעת שופר דמעומד, תקיעות מלכויות, זיכרונות ושופרות, שבהן אנו מזכירים חסדי אבות ואת הברית הנצחית שכרת

ה' עם האבות. השופר דמעומד על סדר הברכות כולו אומר אהבה, יראת כבוד ורוממות. אין תקיעת שופר זו מדכאה את האדם מישראל אלא מלמדת אותו להפוך את מידת הדין למידת הרחמים – בזכותה יורד הקב"ה אל באי העולם. הוא זונח כביכול את כיסא רם ונישא ומתקרב אל החוטא הנפחד המתעורר לתשובה, בחינת "קראוהו בהיותו קרוב". האל המסתתר בשפירי חביון היה עתה מלך רם ונישא ואח"כ הפכה הווייתו ל"ויהי בישורון מלך" – שיא קרבתו לעמו ישראל.

ב. נסתר ומכוסה

1. תהלים פא, ד:

תקעו בחודש שופר, בכסה ליום חגנו.

הפסוק מכנה את ראש השנה "כסה"

2. תלמוד בבלי, ראש השנה, דף ח ע"א:

"תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו", איזהו חג שהחודש מתכסה בו (לרחוקים, כגון שחרית לבני מערב וערבית לבני מזרח, לפי שקטנה היא סמוך לחירושה), הווי אומר זה ראש השנה.

ראש השנה – חג שהחודש מתכסה בו

3. זוהר, אמור, דף צח ע"ב, רעיא מהימנא:

"בחודש השביעי באחד לחודש וגו'" (ויקרא כג, כד), פיקודא דא לתקוע שופר בראש השנה דהוא יומא דדינא לעלמא כמה דאוקימנא, והא אוקמוה, דכתיב "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו", והא אתמר, דהאי איהו יומא דסיהרא אתכסי ביה וקאים עלמא בדינא, בגין דההוא מקטרגא חפי וכסי ואנעל פתחא על מלכא, אתר דדינא שריא למתבע דינא על עלמא. ואי תימא, איך אתיהיב ליה רשו לההוא מקטרגא לחפאה ולמתבע דינא, אלא ודאי בידא דהאי מקטרגא שוי קב"ה למתבע דינא על כל עלמא, ושוי ליה יומא ידיעא למתבע קמיה כל דינין דעלמא, דהא קב"ה עביד ליה ושוי ליה קמיה, למהוי דחילו דקב"ה סלקא ושריא על כולא... וכל דא בגין דידחלון מקמי קב"ה כולא. ודא איהו סנטירא דתבע חובי בני נשא ותבע דינא ותפיס בני נשא וקטיל לון ואלקי לון, כולא כמה דנפיק מן דינא. כגוונא דההוא ממונה בית דין דלתתא דאתיהיב ליה רשו לאדכרא קמי בי דינא פלוני עבד כך, ופלוני עבר על כך, ולמתבע עלייהו דינא, ותנן רשו אתיהיב לההוא ממונה בית דין לאנעלא על בי דינא פתחא עד דיגזרון דינא על כל מה דאיהו תבע, ולית רשו לבית דין לדחייא ליה, בגין "כי אני ה' אוהב משפט" (ישעיה סא, ח), ואיהו בעי דעלמא יתקיים בדינא, ולמנדע דאית דין ואית דיין. כהאי גוונא שוי קב"ה להאי דאיהו תבע דינא קמי מלכא על כל בני עלמא, ובהאי יומא

בראש השנה הלבנה מתכסה והעולם מונהג בדין

התכסות הלבנה – התכסות ה"פתח" על ידי המקטרג ועשיית דין בעולם